Stejnoramenným hyperbolám Hessiany, jež mají dvojné přímky plochy kruho-kruhové za společné asymptoty, přísluší přímky tyto jakožto křivka Steineriany.

16. *Pro plochu, dané ploše kollinearnou, budou též plochy, kollinearné s polárnými plochami oné, plochami polárnými.* *) *I lze z výsledků, které až dosud jsme obdrželi pro polárné plochy zvláštní, orthogonálně souměrné plochy kruho-kruhové, souditi též na plochy polárné všech ostatních ploch posouvání kruho-kruhových a ellipso-eliptických.*

Rozbor rovnice druhého stupně.

Studujícím napsal **M. R.**

1. Rovnicí druhého stupně o dvou proměnných veličinách x, y nazýváme každou rovnici tvaru

$$a_{11}x^2 + 2a_{12}xy + a_{22}y^2 + 2a_{13}x + 2a_{23}y + a_{33} = 0, \qquad (1)$$

tedy rovnici, v níž nejvyšší členy jsou druhého stupně. Chtějíce pojednati o rovnici druhého stupně arci mlčky supponujeme, že nejsou všecky tři koëfficienty členů kvadratických, t. j. koëfficienty a_{11}, $2a_{12}$, a_{22} současně nullami, nebo pak by rovnice se stala linearnou. V následujícím přihlížíme jen k *reálné* rovnici druhého stupně, t. j. předpokládáme, že jsou všecky koëfficienty realné.

Dejme tomu, že x, y značí pravoúhlé souřadnice bodu v rovině, a položme si za úkol vyšetřiti, jakou čáru repraesentuje rovnice (1). Řešení tohoto úkolu označujeme jakožto rozbor dané rovnice.

2. Všecky body x, y, jichž souřadnice vyhovují rovnici prvního stupně, vyplňují přímku. Snadno lze ukázati, že v jistých případech totéž, nebo něco obdobného má platnost i vůči rovnici druhého stupně. Napíšeme-li na př. rovnici kvadratickou

$$a^2x^2 + 2abxy + b^2y^2 + 2acx + 2bcy + c^2 = 0,$$

---

*) Srovnej: Cremona-Weyr: Úvod do geometrické theorie křivek rovinných, pag. 23. odst. 18.

shledáme ihned, že všecky body, této rovnici vyhovující, naplňují přímku; neboť napsanou rovnici lze psáti

$$(ax + by + c)^2 = 0,$$

a aby hodnoty x, y jí vyhověly, musí

$$ax + by + c = 0.$$

Toť však rovnice lineárná, charakterisující přímku.

Napišme dále rovnici kvadratickou

$$aa'x^2 + (ab' + a'b)\,xy + bb'y^2 + (ac' + a'c)x + (bc' + b'c)y$$
$$+ cc' = 0;$$

patrně ji lze psáti ve tvaru

$$(ax + by + c)\,(a'x + b'y + c') = 0,$$

a každý bod x, y, hovící této rovnici, vyhovuje buď rovnici

$$ax + by + c = 0$$

aneb rovnici

$$a'x + b'y + c' = 0$$

aneb oběma zároveň. Naplňují tedy všecky body, hovící dané kvadratické rovnici, *dvě* přímky.

Z toho vychází, že kvadratická rovnice *může* repraesentovati jednu neb dvě *přímky.*

Tu zcela přirozeně se naskytá otázka, zda-li tomu není vždycky tak, a v případě že ne, další otázka, kterak poznati, že je tomu tak, po případě, kterak nalézti *onu* resp. *ony* přímky? Ku všem třem otázkám odpovíme v následujících článcích.

Daná rovnice

$$f(x, y) \equiv a_{11}x_2 + 2a_{12}xy + a_{22}y^2 + 2a_{13}x + 2a_{23}y + a_{33} = 0, \quad (1)$$

seřaděna dle mocností y zní

$$a_{22}y^2 + 2(a_{12}x + a_{23})y + a_{11}x^2 + 2a_{13}x + a_{33} = 0. \quad (2)$$

Není-li a_{22} nullou, pak jest tato rovnice vůči y kvadratickou, je-li a_{22} nullou, jest jen linearnou. Případy ty v dalším budeme různiti.

3. V tomto článku vezmeme v úvahu případ, kdy a_{22} není nullou. Pak máme, řešíce (2) dle y,

$$a_{22}y = -(a_{12}x + a_{23})$$
$$\pm \sqrt{(a_{12}^2 - a_{11}a_{22})\,x^2 + 2\,(a_{12}a_{23} - a_{22}a_{13})\,x + a_{23}^2 - a_{22}a_{33}}$$

čili stručněji

$$a_{22}y = Ax + B \pm \sqrt{Cx^2 + 2Dx + E},$$

kde význam liter A, B, C, D, E jest patrný.

Předpokládejme, že této rovnici vyhovují souřadnice všech bodů nějaké přímky. Tu především seznáme, že přímka ta nemůže býti rovnoběžna s osou y, to jest, že její rovnice nemůže zníti $x =$ stálé; neboť této rovnici vyhověno libovolným y, kdežto poslední rovnici, nechť si za x jakoukoli stálou položíme, libovolným y vyhověti nelze.

Supponovaná přímka, nejsouc rovnoběžna s osou y, má rovnici tvaru

$$y = mx + n$$

a dle supposice platí tedy při každém x

$$Ax + By \pm \sqrt{Cx^2 + 2Dx + E} = a_{22}(mx + n)$$

to jest

$$Cx^2 + 2Dx + E = [(ma_{22} - A)\,x + na_{22} - B]^2.$$

Výraz po levé straně musí tudíž býti čtvercem lineárného výrazu, což vyžaduje, aby

$$CE - D^2 = 0;$$

to ale také stačí. Vloživše za C, D, E jich hodnoty, máme výminku

$$(a_{12}{}^2 - a_{11}a_{22})\,(a_{23}{}^2 - a_{22}a_{33}) - (a_{12}a_{23} - a_{22}a_{13})^2 = 0. \quad (3)$$

Rozvineme-li, zruší se dva členy, v ostatních se pak všude vyskytuje faktor a_{22}; tímto, *poněvadž není nullou*, můžeme děliti a máme

$$\varDelta = a_{11}a_{22}a_{33} + 2a_{12}a_{23}a_{13} - a_{11}a_{23}{}^2 - a_{22}a_{13}{}^2 - a_{33}a_{12}{}^2 = 0. \quad (4)$$

Je-li tato výminka vyplněna, pak jest patrně i (3) vyplněna t. j. $Cx^2 + 2Dx + E$ jest úplným čtvercem; máme pak tedy

$$Cx^2 + 2Dx + E = (x\sqrt{C} + \sqrt{E})^2,$$

kdež lze znamení jedné odmocniny n. př. $\sqrt{C}$ libovolně zvoliti; druhá jest pak úplně stanovena relací

$$D = \sqrt{C}\sqrt{E}.$$

Nyní máme

$$a_{22}y = Ax + B \pm (x\sqrt{C} + \sqrt{E})$$

to jest

$$a_{22}y = (A \pm \sqrt{C})\,x + B \pm \sqrt{E}. \quad (5)$$

Rovnice tato repraesentuje dvě přímky a sice realné, jeli $C > 0$ (neboť pak je i E vůči $CE = D^2$ kladnou hodnotou), a imaginárné, je-li $C < 0$; při $C = 0$ jsou přímky rovnoběžné.

Přímky mohou též splynouti, což vyžaduje, aby

$$C = 0, \; E = 0;$$

pak vůči $CE - D^2 = 0$ máme též $D = o$, t. j. pak platí relace

$$a_{12}^2 - a_{11}a_{12} = 0, \; a_{12}a_{13} - a_{22}a_{13} = 0, \; a_{23}^2 - a_{22}a_{33} = 0. \quad (6)$$

Rovnice (5) pak zní

$$a_{22}y = Ax + B$$

to jest

$$a_{12}x + a_{22}y + a_{23} = 0.$$

První formule tohoto článku podává kořeny y_1, y_2 předcházející kvadratické rovnice (2), pročež

$$f(x, y) = a_{22}(y - y_1)(y - y_2).$$

Máme tedy při vyplněné výmince (4)

$$f(x,y) = a_{22}\left[y - \frac{1}{a_{22}}(Ax + By + x\sqrt{C} + \sqrt{E})\right].$$
$$\left[y - \frac{1}{a_{22}}(Ax + B - x\sqrt{C} - \sqrt{E})\right]$$

t. j. daná kvadratická funkce f rozložena na dva linearné faktory. V případě, kdy platí relace (6), máme

$$f(x, y) = a_{22}\left[y - \frac{1}{a_{22}}(Ax + B)\right]^2 = \frac{1}{a_{22}}(a_{21}x + a_{22}y + a_{23})^2,$$

f jest zde úplným čtvercem. V této formuli jsme psali pro pohodlnější čtení a_{21} místo a_{12}; tak učiníme i v dalším, kladouce obecně a_{ij} místo a_{ji} tam, kde se nám to hodí, t. j. píšíce a_{21}, a_{31}, a_{32} resp. místo a_{12}, a_{13}, a_{23}. Srovnáme-li koëfficienty výrazu $f(x, y)$ s koëfficienty v rozvinutém čtverci, máme tyto relace, v nichž k vůli stručnosti klademe λ místo $\frac{1}{a_{22}}$:

$$a_{11} = \lambda a_{12}^2, \quad a_{22} = \lambda a_{22}^2, \quad a_{33} = \lambda a_{23}^2,$$
$$a_{12} = \lambda a_{12}a_{22}, \quad a_{13} = \lambda a_{12}a_{23}, \quad a_{23} = \lambda a_{22}a_{23}.$$

Z toho jde ihned, že mimo relace (6) platí i další obdobné relace

$$a_{13}^2 - a_{11}a_{33} = 0, \quad a_{12}a_{13} - a_{11}a_{23} = 0, \quad a_{31}a_{32} - a_{33}a_{12} = 0.$$

Tyto tři rovnice i rovnice (6) můžeme zahrnouti rovnicemi

$$a_{ij}^2 - a_{ii}a_{jj} = 0, \quad a_{ij}a_{ik} - a_{ii}a_{jk} = 0. \quad (7)$$

Nyní je ale patrno, že platí složitá proporce

$$a_{11} : a_{12} : a_{13} = a_{21} : a_{22} : a_{23} = a_{31} : a_{32} : a_{33},$$

tak že rovnici $f = 0$ lze nahraditi — zanedbáme-li číselného činitele — každou z tří rovnic

$$(a_{i1}x + a_{i2}y + a_{i3})^2 = 0. \qquad (i = 1, 2, 3)$$

Shrneme-li dosavadní úvahy, máme tento výsledek: Je-li $a_{22} \gtrless 0$ a předpokládáme-li, že dané rovnici (1) vyhovují souřadnice všech bodů nějaké přímky, tedy musí nutně platiti výminka (4). Je-li tato vyplněna, tu se rozloží f obecně na dva různé linearné faktory; v případě, že platí výmínky (7), na dva stejné faktory, t. j. rovnice (1) repraesentuje dvě resp. jednu přímku.

4. V tomto článku vezmeme v úvahu případ, kdy $a_{22} = 0$. Pak zní daná rovnice

$$f(x, y) \equiv 2(a_{12}x + a_{23})y + a_{11}x^2 + 2a_{13}x + a_{33} = 0,$$

z níž
$$y = -\frac{a_{11}x^2 + 2a_{13}x + a_{33}}{2(a_{12}x + a_{23})},$$

při čemž arci předpokládáme, že jmenovatel není nullou, t. j. že nejsou současně a_{12} a a_{23} nullami. Jsou-li a_{12} a a_{23} nullami, pak zní daná rovnice

$$f(x, y) \equiv a_{11}x^2 + a_{13}x + a_{33} = 0;$$

tyto dva případy nutno různiti.

A) Koëfficienty a_{12}, a_{23} nejsou současně nullami; pak

$$y = -\frac{a_{11}x^2 + 2a_{13}x + a_{33}}{2(a_{12}x + a_{23})}.$$

Mají-li této rovnici vyhověti souřadnice všech bodů přímky

$$y = mx + n,$$

— přímky $x =$ stálé z důvodu známého jsou opět vyloučeny — musí za každého x

$$-\frac{a_{11}x^2 + 2a_{13}x + a_{33}}{2(a_{12}x + a_{23})} = mx + n$$

t. j. divise

$$(a_{11}x^2 + 2a_{13}x + a_{33}) : (a_{12}x + a_{23})$$

musí algebraicky vyjíti beze zbytku; podíl bude $-2(mx + n)$.

Předpokládáme-li $a_{12} \gtrless 0$, máme — vyhýbajíce se známým spůsobem zlomkům — tyto divise

$$a_{12}(a_{11}x^2 + 2a_{13}x + a_{33}) : (a_{12}x + a_{23}) = a_{11}x,$$

zbytek
$$2(a_{12}a_{13} - a_{11}a_{23})x + a_{12}a_{33}.$$

Druhá divise:

$$[a_{12}(2a_{12}a_{13} - a_{11}a_{23})x + a_{12}{}^2a_{33}] : (a_{12}x + a_{23}) = 2a_{12}a_{13} - a_{11}a_{23},$$

zbytek
$$a_{12}{}^2a_{33} - a_{23}(2a_{12}a_{13} - a_{11}a_{23}).$$

Za učiněných supposic máme tedy

$$a_{11}a_{23}{}^2 + a_{33}a_{12}{}^2 - 2a_{23}a_{31}a_{12} = 0,$$

z čehož jde vůči $a_{22} = 0$, že opět rovnice (4) jest vyplněna. A naopak, platí-li rovnice (4) současně s $a_{22} = 0$, $a_{12} \gtrless 0$ vyjde napsaná divise a rovnice

$$\begin{aligned} f(x, y) &= (2a_{12}x + a_{23})y + a_{11}x^2 + 2a_{13}x + a_{33} \\ &= 2(a_{12}x + a_{23})(y - mx - n) = 0 \end{aligned}$$

repraesentuje dvě přímky, z nichž jedna jest rovnoběžna s osou y-ovou.

Předpokládáme-li, že $a_{12} = 0$, pak máme

$$y = -\frac{1}{2a_{23}}(a_{11}x^2 + 2a_{13}x + a_{33}).$$

Koëfficient a_{11} musíme pokládati za různý od nully, neboť by jinak daná rovnice nebyla kvadratickou. Pak ale naší rovnici nemohou vyhověti souřadnice všech bodů nějaké přímky

$$y = mx + n,$$

poněvadž by to vyžadovalo, aby platila rovnice

$$-\frac{1}{2a_{23}}(a_{11}x^2 + 2a_{13}x + a_{33}) = mx + n$$

t. j. rovnice

$$a_{11}x^2 + (2a_{13} + ma_{23})x + a_{33} + na_{23} = 0$$

za každého x; věc to při $a_{11} \gtrless 0$ nemožná.

B) Koëfficienty a_{12}, a_{23} jsou současně nullami. Pak zní daná rovnice

$$f(x, y) \equiv a_{11}x^2 + 2a_{13}x + a_{33} = 0.$$

Řešení dle x podává dvě rovnice

$$x = x_1, \quad x = x_2,$$

repraesentuje tedy dvě přímky rovnoběžné s osou y, které po případě — kdy $a_{11}a_{33} - a_{13}{}^2 = 0$ — mohou splynouti v jedinou. V uvažovaném případě, kdy totiž $a_{12} = a_{22} = a_{23} = 0$, jest patrně rovnice (4) vyplněna, a naopak, je-li vyplněna při supposicích $a_{12} = a_{22} = a_{23}$, vzniká uvažovaný případ.

5. Na základě dosavadních úvah můžeme tvrditi: Vyhovují-li souřadnice všech bodů nějaké přímky P kvadratické rovnici $f = 0$, pak repraesentuje tato rovnice buď přímku P a ještě jinou přímku Q, aneb jen přímku P; v prvním případě lze rozložiti

f na dva různé linearné faktory, v druhém na dva stejné. V obou případech vymizí výraz (4) t. j. platí

$$\varDelta = a_{11}a_{22}a_{33} + 2a_{12}a_{23}a_{31} - a_{11}a_{23}^2 - a_{22}a_{31}^2 - a_{33}a_{12}^2 = 0 .$$

A naopak: Vymizí-li výraz (diskriminant) $\varDelta$, pak repraesentuje $f = 0$ zvrhlou čáru druhého stupně t. j. dvě různé neb splývající přímky. Neboť při $\varDelta = 0$ a $a_{22} \gtrless 0$ nalezneme výsledky článku 3.; při $\varDelta = 0$ a $a_{22} = 0$ máme při $a_{12} \gtrless 0$ případ *A)* článku 4., tedy věc opět dokázána; při $a_{12} = 0$ plyne vůči $a_{11} \gtrless 0$ ze supposice $\varDelta = 0$ ihned $a_{23} = 0$ a tu nalezáme případ *B)* téhož článku, čímž věc opět dokázána.

6. Uvažujme nyní čáry druhého stupně

$$f(x,\, y) \equiv a_{11}x^2 + 2a_{12}xy + a_{22}y^2 + 2a_{13}x + 2a_{23}y + a_{33} = 0 ,$$

o nichž předpokládáme, že nejsou zvrhlé t. j. že napsané rovnici nevyhovují souřadnice všech bodů žádné přímky; jinak řečeno, supponujme, že

$$\varDelta \gtrless 0 .$$

Lze snadno ukázati, že pak dané rovnici nemohou vyhověti souřadnice tří bodů položených na přímce, z čehož jde, že při $\varDelta \gtrless 0$ rovnice $f = 0$ repraesentuje *křivou* čáru; čáry tyto nazývati budeme *křivkami* druhého stupně.

Dejme tedy tomu, že by se vyskytly na čáře f tři body položené na přímce P a supponujme nejdříve, že je P rovnoběžná s osou y a že má rovnici $x = \alpha$. Pak musí rovnici dané býti vyhověno, položíme-li za x číslo α a za y jednu ze tří pořadnic oněch bodů, t. j. rovnici

$$a_{22}y^2 + 2(a_{12}\alpha + a_{23})y + a_{11}\alpha^2 + 2a_{13}\alpha + a_{33} = 0$$

musejí hověti ony tři pořadnice. To ale vyžaduje — poněvadž je rovnice vůči y jen kvadratická — aby všecky její koëfficienty vymizely, t. j. aby

$$a_{22} = 0 , \quad a_{12}\alpha + a_{23} = 0 , \quad a_{11}\alpha^2 + 2a_{13}\alpha + a_{33} = 0 .$$

Za $a_{12} \gtrless 0$ máme tedy $\alpha = -\dfrac{a_{23}}{a_{12}}$, což do třetí výminky jsouc položeno, dává

$$a_{11}a_{23}^2 + a_{33}a_{12}^2 - 2a_{12}a_{23}a_{31} = 0 ,$$

t. j. vůči $a_{22} = 0$ máme $\varDelta = 0$, proti supposici.

Za $a_{12} = 0$ máme ihned $a_{23} = 0$ a tedy vůči $a_{22} = 0$ taktéž $\varDelta = 0$, proti supposici.

Není-li P rovnoběžna s osou y, má rovnici

$$y = mx + n,$$

což vloženo jsouc do $f = 0$ dává rovnici kvadratickou pro x, které mají vyhověti *tři* hodnoty x (úsečky oněch bodův); musí tedy býti rovnicí identickou, t. j. tvaru

$$0 . x^2 + 0 . x + 0 = 0,$$

jíž každé x vyhoví, t. j. souřadnice všech bodů přímky P vyhoví rovnici $f = 0$, jest tedy $\varDelta = 0$, proti supposici. Téhož rozumování bychom byli mohli užiti v předcházejícím případě. Nelze tedy při $\varDelta \gtrless 0$ nalézti na čáře f tři body položené na přímce, jest tedy f čarou křivou.

7. Křivky druhého stupně rozvrhneme na středové (centrálné) a na nestředové (necentrálné).

Středem nějaké čáry nazýváme bod S, má-li tu vlastnost, že, je-li M libovolný bod na čáře, jest též na čáře bod M_1 tak sestrojený, že S půlí délku MM_1.

Vyšetřme, za jakých výminek jest počátek souřadnic středem křivky druhého stupně $f = 0$.

Budiž M libovolný bod na dané křivce, t. j. předpokládejme že jeho souřadnice x, y vyhovují rovnici

$$f(x, y) \equiv a_{11}x^2 + 2a_{12}xy + a_{22}y^2 + a_{13}x + 2a_{23}y + a_{33} = 0 .$$

Bod M_1 sestrojený tak, že počátek souřadnic půlí délku MM_1, má souřadnice $-x$, $-y$; je-li tedy počátek středem křivky, platí rovnice $f(-x, -y) = 0$ t. j.

$$a_{11}x^2 + 2a_{12}xy + a_{22}y^2 - 2a_{13}x - 2a_{23}y + a_{33} = 0 .$$

Odečteme-li obě rovnice a krátíme-li čtyřmi, máme

$$a_{13}x + a_{23}y = 0 .$$

Této linearné rovnici vyhovuje tedy každý bod x, y na křivce položený, věc to patrně při $\varDelta \gtrless 0$ nemožná, pročež musí rovnice býti identitou, t. j.

$$a_{13} = 0 , \quad a_{23} = 0 .$$

A naopak: scházejí-li v $f = 0$ linearné členy, t. j. zní-li daná rovnice

$$a_{11}x^2 + 2a_{12}xy + a_{22}y^2 + a_{33} = 0 ,$$

jest počátek středem této křivky. Neboť vyhoví-li souřadnice x, y napsané rovnici, vyhoví jí patrně i $-x$, $-y$.

Dejme tomu, že křivka druhého stupně

$$f(x, y) \equiv a_{11}x^2 + 2a_{12}xy + a_{22}y^2 + 2a_{13}x + 2a_{23}y + a_{33} = 0$$

má střed. Zvolme tento bod, jehož souřadnice označíme x_0, y_0, za počátek nových os souřadnic x', y', rovnoběžných s původními. Má-li pak libovolný bod x, y vůči novým osám souřadnice x', y', platí

$$x = x' + x_0, \quad y = y' + y_0.$$

Je-li tento bod na dané křivce, máme tedy

$$f(x' + x_0, y' + y_0) = 0,$$

t. j. seřadivše dle x' a y'

$$a_{11}x'^2 + 2a_{12}x'y' + a_{22}y'^2 + 2a_{13}'x' + 2a_{23}'y' + a_{33}' = 0,$$

kde značí nové litery a'_{13}, a'_{23}, a'_{33} k vůli stručnosti tyto výrazy:

$$a'_{13} = a_{11}x_0 + a_{12}y_0 + a_{13},$$
$$a'_{23} = a_{21}x_0 + a_{22}y_0 + a_{23},$$
$$a'_{33} = a_{11}x_0^2 + 2a_{12}x_0y_0 + a_{22}y_0^2 + 2a_{13}x_0 + 2a_{23}y_0 + a_{33} = f(x_0y_0).$$

Dle supposice, že nový počátek souřadnic jest středem čáry, musí v nové rovnici scházeti lineárné členy, t. j. musí a'_{13} a a'_{23} vymizeti:

$$\begin{aligned} a_{11}x_0 + a_{12}y_0 + a_{13} &= 0, \\ a_{21}x_0 + a_{22}y_0 + a_{23} &= 0; \end{aligned} \tag{8}$$

a naopak, stane-li se tak, jest nový počátek středem. Řešíme-li napsané rovnice dle x_0, y_0, máme

$$x_0 = \frac{a_{21}a_{23} - a_{22}a_{13}}{a_{11}a_{22} - a_{12}^2}, \qquad y_0 = \frac{a_{12}a_{13} - a_{11}a_{23}}{a_{11}a_{22} - a_{12}^2}.$$

8. Je-li tedy jmenovatel $a_{11}a_{22} - a_{12}^2 \gtrless 0$, nalezneme těmito formulemi bod x_0, y_0, jenž jest středem čáry a patrně jediný takový bod. Křivka se v tomto případě nazývá středovou; její rovnice středová zní

$$a_{11}x'^2 + 2a_{12}x'y' + a_{22}y'^2 + a'_{33} = 0.$$

Hodnota a_{33}' se nemůže při učiněné supposici ($\Delta \gtrless 0$) rovnati nulle. Neboť máme patrně

$$\begin{aligned} a'_{33} = f(x_0, y_0) &= x_0(a_{11}x_0 + a_{12}y_0 + a_{13}) \\ &+ y_0(a_{21}x_0 + a_{22}y_0 + a_{23}) + a_{31}x_0 + a_{32}y_0 + a_{33}, \end{aligned}$$

tedy vůči rovnicím, jimiž jsme stanovili x_0, y_0,

$$a'_{33} = a_{31}x_0 + a_{32}y_0 + a_{33}$$

a dosadivše za x_0, y_0 vypočtené hodnoty

$$a'_{33} = \frac{\Delta}{a_{11}a_{22} - a_{12}^2},$$

z čehož patrno, že a'_{33} nevymizí.

Otočíme-li osy x', y' kolem začátku (středu) o úhel α do poloh ξ, η, lze vhodnou volbou úhlu α toho docíliti, že rovnice dané křivky vztažené k osám ξ, η jest jednoduššího tvaru než dosavadní, neobsahujíc totiž člen se součinem souřadnic $\xi\eta$. Jest známo, že transformační formule jsou

$$x' = \xi \cos \alpha - \eta \sin \alpha ,$$
$$y' = \xi \sin \alpha + \eta \cos \alpha .$$

Vložíme-li tyto výrazy za x', y' do středové rovnice, máme rovnici

$$a'_{11}\xi^2 + 2a'_{12}\xi\eta + a'_{22}\eta^2 + a'_{33} = 0 ,$$

ve které litery a'_{11}, a'_{12}, a'_{22} značí k vůli stručnosti následující hodnoty

$$\begin{aligned} a'_{11} &= a_{11} \cos^2 \alpha + 2a_{12} \cos \alpha \sin \alpha + a_{22} \sin^2 \alpha , \\ a'_{22} &= a_{11} \sin^2 \alpha - 2a_{12} \sin \alpha \cos \alpha + a_{22} \cos^2 \alpha , \qquad (9) \\ a'_{12} &= (a_{22} - a_{11}) \cos \alpha \sin \alpha + a_{12}(\cos^2 \alpha - \sin^2 \alpha) . \end{aligned}$$

Absolutní člen a'_{33} se touto transformací nezměnil. Aby ve transformované rovnici scházel člen $\xi\ \eta$, musíme α tak voliti, aby a'_{12} bylo nullou, t. j. by

$$(a_{22} - a_{11}) \cos \alpha \sin \alpha + a_{12} (\cos^2 \alpha - \sin^2 \alpha) = 0$$

čili

$$\tfrac{1}{2}(a_{22} - a_{11}) \sin 2\alpha + a_{12} \cos 2\alpha = 0 ,$$

z čehož

$$tg\, 2\alpha = \frac{2a_{12}}{a_{11} - a_{22}} . \qquad (10)$$

Znajíce $tg\, 2\alpha$, známe úhel 2α; značí-li totiž $2\alpha_0$ nejmenší kladný úhel, jehož tg jest $\dfrac{2a_{12}}{a_{11} - a_{22}}$, máme

$$2\alpha = 2\alpha_0 + k\pi ,$$

značí-li k libovolné celistvé číslo. Máme nyní

$$\alpha = \alpha_0 + k \frac{\pi}{2} .$$

Kladouce za k všecka celistvá čísla, obdržíme sice nekonečně mnoho úhlů α, avšak všem těm úhlům otočení přísluší jen *dvě* nové osy ξ, jež svírají s osou x' úhly α_0(při $k = 0$) a $\alpha_0 + \dfrac{\pi}{2}$ (při $k = 1$); berouce pak za k jiná celistvá čísla, přidáváme k těmto úhlům jen násobky celého π a nenalezneme tedy žádných nových os ξ, η. Vůči tomu, že osy příslušné hodnotám α_0 a $\alpha_0 + \frac{\pi}{2}$ jsou k sobě kolmy, stačí, uskrovníme-li se s hodnotou α_0; neboť vzíti $\alpha_0 + \frac{\pi}{2}$ značí patrně tolik, jako zaměniti osy ξ a η navzájem, t. j. změniti název těchto hodnot navzájem, věc to úplně zbytečná.

Nalezše takto úhel α, totiž $\alpha = \alpha_0$, známe i hodnoty a'_{11}, a'_{22} koëfficientů v transformované rovnici. Ostatně lze tyto hodnoty i přímo počítati, t. j. bez pomoci úhlu α. Sečtením hodnot a'_{11}, a'_{22} (9) nalezneme

$$a'_{11} + a'_{22} = a_{11} + a_{22}.$$

Utvoříme-li dále rozdíl $a'_{11} a'_{22} - a'^2_{12}$, nalezneme z (9) krátkou redukcí

$$a'_{11} a'_{22} - a'^2_{12} = a_{11} a_{22} - a^2_{12}.$$

V našem případě však máme $a'_{12} = 0$, tedy platí tyto rovnice

$$a'_{11} + a'_{22} = a_{11} + a_{22}; \quad a'_{11} a'_{22} = a_{11} a_{22} - a^2_{12}.$$

Znajíce součet a součin neznámých a'_{11}, a'_{22}, obdržíme tyto jakožto kořeny λ kvadratické rovnice

$$\lambda^2 - (a_{11} + a_{22}) \lambda + a_{11} a_{22} - a^2_{12} = 0.$$

Řešením nabudeme

$$\lambda = \tfrac{1}{2} [a_{11} + a_{22} \pm \sqrt{(a_{11} - a_{22})^2 + 4a^2_{12}}],$$

hodnoty vždycky reálné, je-li daná rovnice reálnou. Jde nyní o to, abychom rozhodli, který z kořenů λ jest hodnotou a'_{11} a který jest a'_{22}. Za tou příčinou odvoďme z (9) rozdíl

$$a'_{11} - a'_{22} = (a_{11} - a_{22}) \cos \alpha + 2a_{12} \sin 2\alpha.$$

Je-li $tg\, 2\alpha > 0$, t. j. vůči (10), jsou-li hodnoty $a_{11} - a_{22}$ a a_{12} téhož znamení, pak jest 2α úhel ostrý a tudíž $\cos 2\alpha$ i $\sin 2\alpha$ hodnoty kladné, pročež $a'_{11} - a'_{22}$ téhož znamení, jako $a_{11} - a_{22}$. Je-li tedy $a_{11} > a_{22}$, vezmeme za a'_{11} větší a za a'_{22} menší kořen λ; je-li $a_{11} < a_{22}$, učiníme naopak.

Je-li za druhé $tg\, 2\alpha < 0$, t. j. $a_{11} - a_{22}$ a a_{12} různých znamení, tu jest 2α úhlem tupým, tedy $\cos 2\alpha$ záporná a $\sin 2\alpha$ kladná hodnota, tedy $a'_{11} - a'_{22}$ téhož znamení jako a_{12}, t. j. opáčného s $a_{11} - a_{22}$. V tomto případě vezmeme při $a_{11} > a_{22}$ za a'_{11} menší a za a'_{22} větší kořen λ, a při $a_{11} < a_{22}$ za a'_{11} větší a za a'_{22} menší kořen λ.

Je-li $tg\, 2\alpha = 0$, t. j. $a_{12} = 0$, pak netřeba transformovati, rovnice tu již má žádaný tvar. K témuž případu vede supposice, že kořeny λ jsou stejné; neboť tu nutně musí

$$a_{12} = 0, \quad a_{11} - a_{22} = 0.$$

Je-li konečně $tg 2\alpha$ nekonečně velkou t. j. $a_{11} = a_{12}$ při $a_{12} \gtrless 0$, tu máme $2\alpha = \frac{\pi}{2}$, $\alpha = \frac{\pi}{4}$, tedy z (9)

$$a'_{11} = a_{11} + a_{12}; \quad a'_{22} = a_{11} - a_{12}.$$

Máme tedy nyní transformovanou rovnici

$$a'_{11}\, \xi^2 + a'_{22}\, \eta^2 + a'_{33} = 0.$$

Vzhledem ku $a'_{33} \gtrless 0$ můžeme touto hodnotou děliti a psáti

$$A\xi^2 + B\eta^2 = 1,$$

kdež A, B značí hodnoty $-\frac{a'_{11}}{a'_{33}}$, $-\frac{a'_{22}}{a'_{33}}$.

Jsou-li současně A a B kladné hodnoty, lze je psáti jakožto čtverce reálných čísel na př. $\frac{1}{a}$, $\frac{1}{b}$ a máme

$$\frac{\xi^2}{a^2} + \frac{\eta^2}{b^2} = 1,$$

rovnici ellipsy.

Je-li $A > 0$, $B < 0$, nalezneme

$$\frac{\xi^2}{a^2} - \frac{\eta^2}{b^2} = 1$$

rovnici hyperboly s realnou osou ξ; při $A < 0$, $B > 0$ máme rovnici hyperboly

$$-\frac{\xi^2}{a^2} + \frac{\eta^2}{b^2} = 1,$$

s realnou osou η.

Při $A < 0$, $B < 0$ máme rovnici:

$$-\frac{\xi^2}{a^2} - \frac{\eta^2}{b^2} = 1,$$

jež repraesentuje imaginárnou křivku druhého stupně, na níž se nenalézá ani jediný reálný bod.

Případ, že by A nebo B vymizelo, není možný, neboť by pak diskriminant patrně vymizel — proti supposici.

9. V předcházejícím článku jsme uvažovali ten případ, kdy jmenovatel, který se vyskytne při řešení rovnic (8), nevymizí,

Vezměme nyní v úvahu případ, že onen jmenovatel vymizí, t. j. že

$$a_{11} a_{22} - a_{12}^2 = 0. \qquad (11)$$

V tomto případě neexistují žádné (konečné) hodnoty x_0, y_0, jež by rovnicím (8) vyhověly, t. j. čára nemá žádného středu; arci zde stále supponujeme $\Delta \gtrless 0$.

Předpokládejme, že by bylo lze rovnicím (8) jistými hodnotami x_0, y_0 vyhověti. Násobíme-li první tuto rovnici hodnotou a_{22}, druhou a_{12} a odečteme-li, obdržíme vůči (11)

$$a_{22} a_{13} - a_{12} a_{23} = 0,$$

z čehož vzhledem k (11) dle formule (3) hned vychází

$$a_{22} \Delta = 0.$$

Za učiněné supposice $\Delta \gtrless 0$ máme tedy nutně $a_{22} = 0$ a dále z (11) $a_{12} = 0$, a pak z druhé rovnice (8) $a_{23} = 0$. Pohlédneme-li ale na výraz diskriminantu Δ napsaný na levé straně rovnice (4), soudíme, že $\Delta = 0$, což jest neshoda. Rovnicím (8) nelze tudíž při supposici (11) a $\Delta \gtrless 0$ nikterak vyhověti, t. j. čára nemá středu.

Chtějíce v tomto případě rovnici čáry transformací zjednodušiti, připomeňme si nejdříve, že vzhledem k (11) lze kvadratické členy daného výrazu $f(x, y)$ psáti

$$a_{11} x^2 + 2a_{12} xy + a_{22} y^2 = (\sqrt{a_{11}}\, x + \sqrt{a_{22}}\, y)^2,$$

při čemž bez obmezení obecnosti supponujeme $a_{11} > 0$ a volíme $\sqrt{a_{11}}$ kladně, $\sqrt{a_{22}}$ pak tak, by

$$2 \sqrt{a_{11}} \sqrt{a_{22}} = 2a_{12}.$$

Vskutku vidíme především, že nemůže $a_{11} = 0$ a $a_{22} = 0$, neboť by pak dle (11) též $a_{12} = 0$ a rovnice $f = 0$ by byla lineárnou. Z koëfficientů a_{11}, a_{22} musí tedy alespoň jeden býti různý od nully na př. a_{11} (kdyby byl a_{22}, stačí zaměniti litery x, y na vzájem, t. j. přeměniti *název* os souřadných), mimo to jej můžeme supponovati > 0, neboť v opáčném případě stačí zaměniti rovnici $f = 0$ za $-f = 0$. Nyní vůči (11) jest patrné, že součin $a_{11} a_{22} = a_{12}^2$ jest kladný neb nullou, t. j. a_{22} kladné neb nullou, tedy $\sqrt{a_{22}}$ také reálná a dána zúplna rovnicí

$$\sqrt{a_{12}} = \frac{a_{12}}{\sqrt{a_{11}}}.$$

Máme nyní

$$f(x, y) \equiv (\sqrt{a_{11}}\, x + \sqrt{a_{22}}\, y)^2 + 2a_{13}\, x + 2a_{23}\, y + a_{33} = 0.$$

Otočíme-li osy souřadné x, y kolem počátku směrem od kladné osy x ku kladné ose y o úhel α do nové polohy x', y', tu, jak je známo, platí transformační formule

$$x = x' \cos \alpha - y' \sin \alpha,$$
$$y = x' \sin \alpha + y' \cos \alpha,$$

z nichž jde řešením dle x', y'

$$x' = x \cos \alpha + y \sin \alpha,$$
$$y' = -x \sin \alpha + y \cos \alpha.$$

Předpokládejme nyní, že volíme úhel α tak, aby — možno-li —

$$\sqrt{a_{11}}\, x + \sqrt{a_{22}}\, y = -\varrho y' = \varrho\,(x \sin \alpha - y \cos \alpha),$$

čemuž vyhovíme, jestliže

$$\sqrt{a_{11}} = \varrho \sin \alpha; \quad \sqrt{a_{22}} = -\varrho \cos \alpha,$$

kde ϱ značí stálou hodnotu. Sečtením čtverců máme $a_{11} + a_{22} = \varrho^2$ a *volíme* $\varrho = +\sqrt{a_{11} + a_{22}}$. Nyní jest dle

$$\sin \alpha = \frac{\sqrt{a_{11}}}{\varrho}, \quad \cos \alpha = -\frac{\sqrt{a_{22}}}{\varrho}$$

patrně $\sin \alpha$ kladným, kdežto $\cos \alpha$ má s $\sqrt{a_{22}}$ opačné znamení. Jest tedy α úhel v prvním neb druhém kvadrantu úplně stanovený. Nyní

$$f(x, y) = \varrho^2 y'^2 + 2a_{13}(x' \cos \alpha - y' \sin \alpha) + 2a_{23}\,(x' \sin + y' \cos\alpha) + a_{33}$$
$$= (a_{11} + a_{22})\, y'^2 + 2\, \frac{a_{23}\sqrt{a_{11}} - a_{13}\sqrt{a_{22}}}{\sqrt{a_{11} + a_{22}}}$$
$$- 2\, \frac{a_{13}\sqrt{a_{11}} + a_{23}\sqrt{a_{22}}}{\sqrt{a_{11} + a_{22}}} + a_{33},$$

při čemž $\sqrt{a_{11} + a_{22}}$ vzata kladně. Pišme tento výraz k vůli stručnosti

$$a\, y'^2 + 2bx' + 2cy' + a_{33} = 0$$

a poznamenejme hned, že $a > 0$.

Pošiňme nyní osy x', y' do rovnoběžných s nimi poloh ξ, η a měj nový počátek vůči osám x', y' souřadnice m, n. Pak

$$x' = \xi + m, \quad y' = \eta + n$$

a tedy

$$f = a\eta^2 + 2b\xi + 2\,(an + c)\, \eta + an^2 + 2bm + cn + a_{23}.$$

Učinivše $an + c = 0$, t. j. zvolivše $n = -\frac{c}{a}$, což vůči $a > 0$ je vždy možné, máme rovnici čáry ve tvaru

$$a\eta^2 + 2b\xi + an^2 + 2bm + cn + a_{33} = 0.$$

Učiníme-li dále

$$an^2 + 2bm + cn + a_{33} = 0,$$

t. j.

$$2bm = \frac{c^2}{a} - a_{33}, \quad \text{t. j. } m = \frac{c^3 - a\,a_{33}}{2\,ab},$$

máme rovnici ve tvaru

$$a\eta^2 + 2b\xi = 0.$$

Aby nalezený výraz pro m měl smyslu, musí $b \gtrless 0$, a že tomu skutečně tak, vychází z hodnoty

$$b = \frac{a_{23}\sqrt{a_{11}} - a_{13}\sqrt{a_{22}}}{\sqrt{a_{11} + a_{22}}}.$$

Kdyby totiž $b = 0$, t. j. $a_{23}\sqrt{a_{11}} - a_{13}\sqrt{a_{22}} = 0$, tu by vůči $\sqrt{a_{22}} = \frac{a_{12}}{\sqrt{a_{11}}}$ patrně $a_{23}\,a_{11} - a_{13}\,a_{12}$ bylo nullou. Pak by ale vzhledem ku formuli

$$(a_{12}^2 - a_{11}\,a_{22})\,(a_{13}^2 - a_{11}\,a_{33}) - (a_{12}\,a_{13} - a_{11}\,a_{23})^2 = a_{11}\,\Delta,$$

jejíž správnost skutečným provedením v levo přímo vychází, patrně plynulo vůči (11)

$$a_{11}\,\Delta = 0,$$

a jelikož to dle supposice $a_{11} > 0$, $\Delta \gtrless 0$ jest neshoda, tedy nutně $b \gtrless 0$.

Vzhledem ku $a > 0$ lze psáti nalezenou rovnici ve tvaru

$$\eta^2 = -\frac{2b}{a}\xi$$

a rovnice tato repraesentuje parabolu, jejíž vrchol jest v počátku souřadné soustavy $\xi\eta$ a jejíž osa zapadá do osy ξ.

Poznámka 1. V předcházejících úvahách jsme pokládali x, y za souřadnice pravoúhlé; značí-li x, y souřadnice kosoúhlé, tu stačí zavésti známými transformačními formulemi za ně souřadnice pravoúhlé a pak provésti rozbor. Jelikož touto transformací nabudeme opět rovnice druhého stupně, nenalezneme žádných nových čar, t. j. kvadratická rovnice mezi kosoúhlými souřadnicemi repraesentuje jednu z čar v předešlém vytknutých.

Poznámka 2. V podaném rozboru přihlíženo na prvním místě k tomu, aby se rozhodlo, zda-li je daná čára skutečnou křivkou aneb skládá-li se z přímek. Nepřihlížíme-li k této věci na *prvním* místě, můžeme rozbor poněkud jinou cestou provésti, jako se na př. děje ve výtečné Analytické geometrii v rovině V. Jandečky, kde týž úkol je řešen s přesností u pana autora obvyklou.

Konečně podotýkám, že jsem s úmyslem neužil determinantů, chtěje ukázati, kterak lze vytčený úkol zcela elementárnými prostředky *úplně přesně* řešiti — podnik to snad ne docela zbytečný, uvážíme-li že na př. sem náležející úvaha čl. 89. jinak výborných *Salmon-Fiedlerových* kuželoseček není přesná.

Pramenů jsem necitoval vůči elementarnosti těchto úvah žádných, a pak také proto ne, že jsem při sepisování žádných před sebou neměl, chtěje si věc dle vlastních názorů upraviti. Tím se snad stalo, že jsou některé úvahy původní, ač o to autor nedbá.

V prosinci 1883.

Drobné zprávy z fysiky.

Podává A. S.

Rychlost explosivních vln byla v novější době několikráte předmětem zajímavých studií. *Mach* a *Somr* (Sitzb. d. Wiener Akad., 2. odd. 75. sv.) studovali explose, jež způsobily vlny podobné vlnám zvukovým ve vzduchu. Rychlost jejich byla však mnohem značnější, až 700 metrů, rostouc a ubývajíc zároveň s intensitou explose.

Berthelot a *Vieille* (Comptes rendus sv. 94.) pozorovali rychlost, s jakou se šíří explose (plamen) v detonujících smíšeninách plynných, v trubicích uzavřených; nalezli rychlosti mnohem značnější, na př. ve smíšenině vodíku a kyslíku 2841 metrů. Pokusy jejich naznačují zvláštní druh smíšeného vlnění, „způsobeného současným působením fysikalních a chemických impulsů ve hmotě přetvořující se."

Tolik jest patrno, že jest rychlost vlnění v plynech při velké intensitě větší nežli při malé, že se však záhy blíží určité mezi, totiž rychlosti zvuku určené za obyčejných poměrů (ve vzduchu asi 332 metrů).

Platí něco podobného i pro světlo, t. j. stává se při větší intensitě rychlost světla též větší? *J. J. Müller* to tvrdí (Pogg.